

Maria Püischel

JĘZYK POLSKI

PROGRAM NAUCZANIA DLA GIMNAZJUM

 OPERON

Gdynia 2009

Projekt okładki: Artur Tarasiewicz
Redaktor prowadzący: Izabela Mrówczyńska
Redakcja językowa: Aleksandra Bednarska, Marzena Miloż
Redakcja graficzna i skład: Jakub Szkudlarski
Korekta: Anna Wierzchowska

Program nauczania do nowej podstawy programowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 23.12.2008 r.) skonsultowany i pozytywnie zaopiniowany przez:
Beata Chmura – doradca metodyczny
mgr Marek Sadowski – rzeczoznawca MEN – opinia dydaktyczna

© Copyright by Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON Sp. z o.o. & Maria Puischel
Gdynia 2009

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie w całości lub we fragmentach bez zgody wydawcy zabronione.

Wydawca:
Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON Sp. z o.o.
81-212 Gdynia, ul. Hutnicza 3
tel. centrali 058 679 00 00
e-mail: info@operon.pl
<http://www.operon.pl>

ISBN 978-83-7461-404-7

Spis treści

I. Wstęp	4
II. Cele edukacyjne	6
III. Treści kształcenia i osiągnięcia ucznia	7
Klasa 1	7
Klasa 2	14
Klasa 3	20
IV. Terminy i pojęcia, źródła informacji	26
V. Osiągnięcia absolwenta gimnazjum	28
VI. Procedury osiągania celów	29
VII. Metody oceniania osiągnięć ucznia	32
VIII. Uwagi o realizacji programu	35

I. Wstęp

Niniejszy program nauczania języka polskiego przeznaczony jest dla uczniów klas I–III gimnazjum.

Uwzględnia najnowsze rozporządzenia MEN w sprawie:

- podstawy programowej kształcenia ogólnego – *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17),
- tworzenia i realizacji programów szkolnych i podręczników,
- planów nauczania,
- oceniania.

W programie zaleca się nauczanie języka polskiego zgodnie z założeniami zapisanymi w podstawie programowej i rozporządzeniu o tworzeniu programów, z położeniem nacisku na integrację treści nauczania języka polskiego z treściami programowymi historii, sztuki i treściami ścieżek edukacyjnych.

W programie autorka zakłada całościowy rozwój ucznia poprzez wykorzystanie w procesie uczenia wyobraźni, emocji, zmysłów, ruchu i intelektu, kształcenie sprawności językowej, nabywanie umiejętności polonistycznych i ponadprzedmiotowych. Łączenie treści polonistycznych – literackich, kulturowych, językowych z treściami programowymi innych przedmiotów humanistycznych daje uczniom możliwość pełnego uczestnictwa w kulturze i życiu społecznym oraz uczy dostrzegania niezbędnych w życiu wartości, jak dobro, piękno, prawda, szacunek, tolerancja.

Istotą tego programu jest wprowadzenie uczniów w świat kultury poprzez rzetelne przygotowanie do czytania ze zrozumieniem, mówienia, pisanie i słuchania.

Treści programowe zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego i rozszerzone przez autorkę programu podporządkowane są kształceniu umiejętności polonistycznych, komunikacyjnych, niezbędnych we współczesnym świecie, przybliżają świat wartości, pokazują ważne przykłady światowej, europejskiej i polskiej literatury w całości i we fragmentach, kształcą patriotyczne i obywatelskie postawy.

Program ma układ spiralny w zakresie ćwiczenia stylu wypowiedzi, czytania ze zrozumieniem, kształcenia języka, redagowania dłuższych form wypowiedzi, uwzględnia potrzeby i zainteresowania uczniów na tym etapie kształcenia.

Program, zgodnie z ramowym planem nauczania, przewiduje w trzyletnim cyklu kształcenia 14 godzin języka polskiego i dodatkowo 2 godziny z godzin do dyspozycji dyrektora szkoły.

W programie kładzie się nacisk na realizację celów wychowawczych. Nauczyciel, realizując program języka polskiego, ma na uwadze wychowanie młodego Polaka, człowieka tolerancyjnego, mówiącego piękną polszczyzną, szanującego drugiego człowieka, środowisko i naukę.

Autorka programu przewiduje pewną swobodę w wykorzystaniu treści nauczania, pod warunkiem, że treści i osiągnięcia zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego zostaną zrealizowane w całości. Dzięki realizacji programu uczniowie będą wyposażeni w niezbędną polonistyczną wiedzę i podstawowe umiejętności ważne w dalszej edukacji i w życiu, jak skuteczne porozumiewanie się, twórcze rozwiązywanie problemów, myślenie, negocjowanie, wykorzystanie wiedzy w praktyce, korzystanie z różnych źródeł informacji, samokształcenie. Absolwent gimnazjum powinien być zmotywowany do krytycznego czytania tekstów literackich i innych tekstów kultury, powinien poprawnie mówić i pisać piękną polszczyzną oraz szanować wytwory polskiej kultury i ojczysty język.

Program przewidziany jest dla klas I–III gimnazjum. Zawiera cele ogólne, cele szczegółowe (uwidocznione w osiągnięciach), treści, osiągnięcia na poziomie wiedzy, umiejętności i postaw w zakresie czytania, mówienia, słuchania, pisania, nauki o języku, lektury, a także procedury osiągania celów, metody oceniania osiągnięć uczniów i uwagi o programie.

W programie podana jest lektura obowiązkowa i inne wybrane teksty literackie, niezbędne w dalszym kształceniu.

II. Cele edukacyjne

W programie uwzględniono cele wychowawcze i cele kształcenia zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego (zob. cytowane *Rozporządzenie*):

- przygotowanie do odbioru dzieła literackiego i innych tekstów kultury; rozbudzanie motywacji do czytania,
- przygotowanie do samokształcenia, motywowanie ucznia do dalszego kształcenia,
- wdrażanie do korzystania z różnych źródeł informacji (słowników, encyklopedii, Internetu itp.),
- przygotowanie do życia w demokratycznym i obywatelskim społeczeństwie,
- wyrabianie szacunku dla języka polskiego,
- wpajanie szacunku dla tradycji narodowej,
- wprowadzanie w tradycję kultury europejskiej i narodowej,
- uczenie tolerancji,
- przygotowanie do udziału w kulturze, przede wszystkim w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym,
- kształcenie umiejętności skutecznego porozumiewania się w zróżnicowanych sytuacjach komunikacyjnych (osiąganie sprawności mówienia, słuchania, czytania, pisania).

III. Treści kształcenia i osiągnięcia ucznia

W programie zawarte są treści kształcenia i osiągnięcia uczniów zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego (zob. cytowane *Rozporządzenie*), z podziałem na klasy I–III oraz propozycje autorki.

Treści i osiągnięcia zostały uszczegółowione w zakresie czytania, mówienia, słuchania, pisania, nauki o języku z uwzględnieniem lektur. W poszczególnych działach programu zostały wpisane pojęcia z teorii literatury, kultury, kształcenia języka.

KLASA I

A. Treści nauczania w zakresie czytania różnych tekstów kultury:

- doskonalenie techniki czytania,
- czytanie tekstów literackich (opowiadanie, powieść, mit, pamiętnik, poezja, dramat),
- czytanie tekstów popularnonaukowych,
- czytanie i odbiór innych tekstów kultury: obraz, rzeźba, płaskorzeźba, grafika, teatr, film, reklama,
- czytanie czasopism,
- czytanie katalogów,
- czytanie instrukcji,
- korzystanie z różnych źródeł informacji (radio, telewizja, prasa, Internet).

B. Osiągnięcia ucznia w zakresie czytania różnych tekstów kultury: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- czyta płynnie krótki tekst i fragmenty większych tekstów,
- czyta z odpowiednią intonacją i akcentowaniem,
- wybiera informacje,
- czyta tekst pobieżnie,
- czyta różne części książki: tekst główny, wstęp, spis treści, bibliografię,
- formułuje pytania do przeczytanego tekstu,
- rozumie pojęcia: fikcja, realizm, fantastyka,
- określa akcję i fabułę w utworze literackim,
- rozróżnia typy tekstu: epika, liryka, dramat, tekst popularnonaukowy,
- rozróżnia gatunki literackie,

- wskazuje w tekście opisy, dialog, monolog,
- wskazuje w tekście środki stylistyczne i ich funkcję,
- określa temat utworu, przesłanie, morał, alegorię,
- zna język teatru, filmu, reklamy, opisu obrazu, rzeźby,
- rozróżnia obraz, rzeźbę, płaskorzeźbę, grafikę,
- gromadzi fragmenty prasy na zadany temat,
- czyta instrukcje obsługi,
- korzysta z katalogu alfabetycznego i rzeczowego,
- samodzielnie korzysta ze słowników, encyklopedii, prasy, Internetu,
- czyta utwory biograficzne, wybiera informacje,
- docenia wartość literatury, malarstwa, kultury,
- dostrzega zalety i wady reklamy, telewizji, komputera, Internetu.

C. Treści kształcenia w zakresie mówienia:

- doskonalenie umiejętności mówienia, estetyka wypowiedzi jednozdaniowej i wielozdaniowej,
- udzielanie odpowiedzi na pytania dotyczące tekstu literackiego,
- zadawanie pytań do tekstu,
- opowiadanie treści krótkich i dłuższych tekstów,
- branie udziału w dyskusji,
- charakteryzowanie, streszczanie,
- wygłaszanie tekstów z pamięci,
- prezentowanie własnego zdania,
- opiniowanie, argumentowanie, wnioskowanie,
- opis różnych tekstów kultury,
- porównywanie tekstów,
- uszanowanie wypowiedzi kolegów.

D. Osiągnięcia ucznia w zakresie mówienia: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- zamyka myśl w obrębie zdania,
- wypowiada się na temat,
- mówi w sposób zwięzły, jasny, komunikatywny, estetyczny,
- odpowiada na pytania i formułuje pytania do tekstu,
- jest odpowiedzialny za wypowiedziane słowa,
- odróżnia język mówiony od języka pisanego,
- prowadzi wywiad, umiejętnie zadając pytania,
- wyraża opinię, analizuje, argumentuje, wnioskuje,
- zabiera głos w dyskusji, prezentując w kulturalny sposób własne zdanie,
- wyraża sądy, uzasadnia,
- opisuje postać liryczną,
- charakteryzuje postać literacką,
- opowiada wątki dłuższego tekstu,
- streszcza tekst jednowątkowy, tekst publicystyczny, prasowy,
- popiera wypowiedź cytatem,
- wypowiada się na temat obrazu, rzeźby, płaskorzeźby, grafiki, teatru, filmu, reklamy,

- interpretuje wiersz, odczytuje przenośnie, symbole,
- opowiada według planu,
- porównuje tekst literacki i obraz,
- porównuje tekst literacki i film,
- komentuje wydarzenie,
- odróżnia fakty od opinii,
- szanuje wypowiedzi kolegów, szanuje rozmówcę,
- dostrzega wartość wzbogacania języka mówionego,
- mówi poprawną polszczyzną.

E. Sytuacje słuchania:

- ćwiczenie umiejętności skupiania uwagi podczas głośnego czytania i wypowiedzi uczniów i nauczyciela,
- uważne śledzenie wypowiedzi kolegów w czasie lekcji,
- słuchanie czytania krótkiego tekstu i fragmentów dłuższych tekstów,
- słuchanie wypowiedzi kolegów i nauczyciela podczas opowiadania, dyskusowania, wydawania poleceń, rozmowy,
- słuchanie podczas oglądania filmów, prezentowania audycji radiowej,
- kultura słuchania.

F. Osiągnięcia ucznia w zakresie słuchania: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- potrafi skupić uwagę podczas słuchania,
- zapamiętuje wysłuchane treści,
- słucha uważnie czytanego i wypowiedzianego tekstu,
- podczas słuchania zadaje pytania w celu lepszego rozumienia czytanego i wypowiedzianego tekstu,
- słucha aktywnie, odczytuje intencje mówiącego,
- słucha krytycznie, wyraża własne emocje,
- słuchając reklam, dostrzega ich manipulacyjny charakter,
- słuchając, określa temat tekstu.

G. Treści kształcenia w zakresie pisania:

- formy wypowiedzi poznane w szkole podstawowej,
- plan ramowy i szczegółowy w postaci zawiadomień i zdań oznajmujących,
- opowiadanie z elementami opisu, z dialogiem, wspomnienie, pamiętnik,
- streszczenie tekstu literackiego,
- sprawozdanie,
- opis postaci, charakterystyka, opis przedmiotu, opis krajobrazu, opis przeżyć,
- rozprawka,
- pisma użytkowe: notatka, przepis, podziękowanie, list, dedykacja, życzenia, ogłoszenie, pozdrowienia.

H. Osiągnięcia ucznia w zakresie pisania: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- dba o estetykę pisma,
- redaguje wypowiedzi jednozdaniowe i wielozdaniowe,

- stosuje właściwe znaki graficzne w tekście,
- redaguje dłuższe formy wypowiedzi, zachowując kompozycję, plan wypowiedzi, temat, inne wyznaczniki tekstu,
- w wypowiedzi pisemnej dobiera właściwe słownictwo, składnię, wyrażenia, zwroty,
- redaguje plan ramowy i szczegółowy w formie równoważników zdań i zdań oznajmujących,
- redaguje opowiadanie, opis, sprawozdanie, streszczenie, charakterystykę, rozprawkę,
- redaguje notatkę, przepis, podziękowanie, list, dedykację, życzenia, ogłoszenie, pozdrowienia,
- szanuje odbiorcę tekstu,
- w liście prywatnym i urzędowym różnicuje język.

I. Treści kształcenia w zakresie nauki o języku:

- utrwalenie wiadomości ze szkoły podstawowej: rzeczownik, odmiana rzeczownika, przypadek, liczba, rodzaj, temat i końcówka, temat oboczny, osobliwości w odmianie rzeczownika, podział rzeczowników na: żywotne, nieżywotne, osobowe, nieosobowe, pospolite, własne, konkretne, abstrakcyjne,
- czasownik – formy osobowe i nieosobowe, osoby, liczby, czasy, rodzaje: męski, żeński, nijaki, męskoosobowy, niemęskoosobowy, aspekt dokonany i niedokonany, czasowniki przechodnie i nieprzechodnie, strony czasownika,
- pisownia form czasowników: *stanąć*, *krzyknąć*, odmiana tych czasowników w czasie przeszłym,
- przymiotnik – odmiana przymiotnika przez przypadki, liczby, rodzaje, stopniowanie przymiotnika: regularne, nieregularne, opisowe, pisownia przymiotników dwuczłonowych, na przykład: *biało-zielony*, *jasnoniebieski*,
- związki frazeologiczne,
- pisownia przedrostków,
- średnik,
- nieodmienne części mowy: przyimek, spójnik, partykuła, wykrzyknik, przysłówki, przyimki proste i złożone,
- przecinek przed spójnikami: *a*, *ale*, *lecz*, *jednak*, *natomiast*, *więc*, *zatem*, *gdyż*, *ponieważ*, *bo*, *jeśli*, *czyli*, *choć*, *choć*,
- pisownia partykuły „nie”,
- wykrzyknik,
- idiomy,
- imiesłowy,
- liczebniki główne: odmiana od 1 do 4, od 5 do 900,
- odmiana liczebników: *tysiąc*, *million*, *milliard*,
- liczebniki porządkowe, zbiorowe, ułamkowe, nieokreślone,
- przecinek w wypowiedzeniu z imiesłowem,
- pisownia „nie” z imiesłowami,
- zaimki: podział zaimków ze względu na części mowy: rzeczowne, przymiotne, liczebne, przysłówne, podział przymiotników ze względu na znaczenie: osobowe, dzierżawcze, wskazujące, pytajno-względne, nieokreślone – *ktoś*, *jakiś*, zaimek zwrotny, dłuższa i krótsza forma zaimków,

- wypowiedzenie: zdanie, równoważnik zdania, wykrzyknienie, zawiadomienie,
- podmiot i orzeczenie w zdaniu pojedynczym, orzeczenie czasownikowe proste, złożone, orzeczenie imienne,
- typy podmiotu: podmiot wyrażony rzeczownikiem i innymi częściami mowy, podmiot gramatyczny, podmiot w dopełniaczu, podmiot szeregowy, podmiot domyślny, zdanie bezpodmiotowe,
- grupa podmiotu, grupa orzeczenia,
- części zdania: podmiot, orzeczenie, przydawka, dopełnienie, okolicznik: czasu, miejsca, przyczyny, celu, warunku, stopnia i miary,
- przecinek w zdaniu pojedynczym,
- zdanie złożone: współrzędne – łączne, rozłączne, przeciwstawne, wynikowe,
- interpunkcja w zdaniu złożonym współrzędnie,
- zdania złożone podrzędnie: przydawkowe, dopełnieniowe, podmiotowe, okolicznikowe czasu, miejsca, przyczyny, celu, warunku, przyzwolenia, sposobu,
- interpunkcja w zdaniu złożonym podrzędnie.

J. Osiągnięcia ucznia w zakresie nauki o języku: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- zna i rozpoznaje w tekście części mowy,
- oddziela w odmianie rzeczownika i przymiotnika temat i końcówkę,
- zna i rozpoznaje w tekście czasownik: zna osobowe i nieosobowe formy czasownika,
- pisze poprawnie czasowniki typu: *stanać, krzyknąć* w czasie przeszłym,
- zna stopniowanie regularne i nieregularne przymiotników, stopniuje przymiotniki,
- pisze poprawnie przymiotniki złożone,
- zna związki frazeologiczne, rozpoznaje wyrażenia, zwroty, frazy,
- rozpoznaje rzeczowniki żywotne, nieżywotne, osobowe, nieosobowe, pospolite, własne, konkretne, abstrakcyjne,
- stosuje średnik w wypowiedzeniach,
- zna i rozpoznaje w tekście nieodmienne części mowy, takie jak: przystówek, przyimek, spójnik, partykuła, wykrzyknik,
- stosuje poprawnie przecinki przed spójnikami,
- zna zasadę pisowni partykuły „nie” z czasownikami i innymi częściami mowy,
- pisze poprawnie partykułę „by” z czasownikami,
- zna i rozpoznaje w tekście liczebniki główne, porządkowe, zbiorowe, ułamkowe, nieokreślone,
- pisze poprawnie liczebniki w różnych formach,
- zna i rozpoznaje w tekście zaimki rzeczowne, przymiotne, liczebne, przysłówne, dzierżawcze, osobowe, zwrotny, wskazujące, pytajno-względne, nieokreślone,
- stosuje w wypowiedzi ustnej i pisemnej dłuższą i krótszą formę zaimka,
- rozpoznaje w tekście zdania pojedyncze i złożone, równoważnik zdania, zawiadomienie, wykrzyknienie,

- wskazuje w zdaniu podmiot, orzeczenie, grupę podmiotu, grupę orzeczenia, części zdania,
- poprawnie buduje zdania pojedyncze i złożone,
- rozpoznaje w tekście i buduje zdania złożone współrzędnie i podrzędnie,
- poprawnie stosuje interpunkcję w zdaniu złożonym współrzędnie i podrzędnie,
- dba o poprawną budowę zdań,
- docenia wartość poprawności językowej.

K. Lektura

Całe utwory i fragmenty w obrębie kręgów tematycznych.

1. Dom

1. Biblia (Stary Testament, fragmenty Księgi Rodzaju, Księgi Wyjścia)
2. Homer, *Odyseja* (fragmenty)
3. J. Kochanowski, *Na dom w Czarnolesie*
4. J. Baran, *Dom rodzinny*
5. A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz* (fragmenty)
6. W. Woroszyński, *Czas miłości*

2. Rodzina

1. Biblia (fragmenty Starego i Nowego Testamentu)
2. K. I. Gałczyński, *Spotkanie z matką*
3. J. Kurek, *Matce*
4. T. Różewicz, *Ojciec*
5. Cz. Miłosz, *Ojciec w bibliotece*
6. J. Kochanowski, *Czego chcesz od nas, Panie?*
7. J. Domagalik, *Męska sprawa*
8. H. Ożogowska, *Koleżanki* (fragmenty)
9. M. Pawlikowska-Jasnorzewska, *Babka, Dziadek*
10. J. Baran, *Bajka o babciach*
11. Jan Paweł II, *Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości* (fragment orędzia)

3. Szkoła

1. J. Twardowski, *O maluchach, Do moich uczniów*
2. Z. Herbert, *Pan od przyrody*
3. E. Niziurski, *Niesamowite przypadki Cymeona Maksymalnego*
4. K. Makuszyński, *Bezgrzeszne lata* (fragmenty)
5. M. Musierowicz, *Język Trolli*
6. I. Krasicki, *Bajki*

4. Ja i inni

1. Biblia (fragmenty Starego Testamentu, opowieści: *Kain i Abel, Sąd Salomona*)
2. W. Szymborska, *Pochwała złego o sobie mniemania*
3. Arystoteles, *O przyjaźni* (fragment *Etyki nikomachejskiej*)
4. A. Mickiewicz, *Oda do młodości, Niepewność*
5. Św. Paweł, *Hymn o miłości* (fragment Nowego Testamentu, Pierwszy List do Koryntian)

6. J. Kochanowski, *O miłości, Do Hanny*
7. J. Tuwim, *Szczęście*
8. J. Twardowski, *Podziękowanie*
9. S. Mrożek, *Wina i kara*
10. J. Twardowski, *Spieszmy się*
11. M. Musierowicz, *Język Trolli*
12. P. Bosmans, *** (*Kim byłbym*)

5. Ja i świat

1. Biblia (fragment Starego Testamentu: *Stworzenie świata*)
2. J. Kochanowski, *Na lipę*
3. K.I. Gałczyński, *Kronika olsztyńska*
4. Cz. Niemen, *Dziwny jest ten świat*
5. B. Rosiek, *Pamiętnik narkomanki* (fragmenty)
6. Cz. Miłosz, *Dar*

6. Moje marzenia i fantazje

1. J. Parandowski, *Mitologia* (fragmenty: *Dedal i Ikar, Tezeusz i Minotaur*)
2. B. Leśmian, *Dusiolatek*.
3. J. R. R. Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem* (fragmenty)
4. L. Kołakowski, *13 bajek z królestwa Lajlonii*

7. W świecie kultury

1. J. L. Wiśniewski, *Samotność w sieci* (fragmenty)
2. A. Gródecka, *Techniki manipulacji w tekstach reklamowych* (fragmenty)

8. W świecie lektur

1. *Bogurodzica*
2. *Pieśń o Rolandzie*
3. A. Mickiewicz, *Dziady*, cz. II (fragmenty)
4. H. Sienkiewicz, *Krzyżacy*
5. A. Fredro, *Zemsta*
6. A. Conan Doyle, *Sześć popiersi Napoleona*
7. A. de Saint Exupéry, *Mały Książę*

KLASA 2

A. Treści nauczania w zakresie czytania różnych tekstów kultury:

- doskonalenie techniki czytania, umiejętności rozumienia czytanego tekstu,
- czytanie i omawianie utworów literatury pięknej (Biblia, mity, teksty staropolskie i współczesne twórców polskich i obcych),
- posługiwanie się pojęciami z teorii literatury (jak w klasie pierwszej, a ponadto: epitafium, anafora, ironia, symbol, alegoria, kontrast, satyra, topos, oksymoron, opowieść, hymn, nowela),
- czytanie i omawianie utworów z literatury popularnonaukowej, publicystyki, biografii,
- czytanie innych tekstów kultury: obraz, teatr, film, reklama, muzyka,
- korzystanie z różnych źródeł informacji.

B. Osiągnięcia ucznia w zakresie czytania różnych tekstów kultury: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- czyta głośno i płynnie teksty językowe, z odpowiednią dykcją, intonacją, akcentowaniem,
- wybiera informacje z różnych tekstów,
- odpowiada na pytania i sam tworzy pytania do tekstu,
- określa temat tekstu,
- interpretuje tekst, odczytuje przenośne znaczenie słów, utworów,
- dokonuje analizy tekstu,
- rozumie pojęcie fikcji literackiej,
- dostrzega związki utworu z biografią autora, wydarzeniami historycznymi,
- opisuje obraz,
- zna język teatru, filmu, reklamy i posługuje się nim,
- określa kompozycję obrazu,
- dostrzega muzyczność poezji,
- rozróżnia rodzaje i gatunki literackie, realizm i fantastykę,
- dostrzega w tekście środki stylistyczne i omawia ich funkcje,
- zna pojęcia: epitafium, anafora, ironia, symbol, alegoria, kontrast, satyra, topos, oksymoron, opowieść, hymn, nowela,
- wskazuje w tekście podmiot liryczny, adresata, różne typy narracji,
- dostrzega znaczenie tekstów literackich i innych tekstów kultury,
- szanuje kulturę rodzimą i światową,
- korzysta z różnych źródeł informacji.

C. Treści kształcenia w zakresie mówienia:

- doskonalenie mówienia: estetyka wypowiedzi jednozdaniowej i wielozdaniowej: opowiadanie, charakteryzowanie, dyskusja, opis przeżyć, streszczenie, wygłaszanie tekstów z pamięci,
- kultura wypowiedzi,
- uzasadnianie własnego zdania, argumentowanie, wnioskowanie,
- ustna analiza i interpretacja tekstu,
- dowodzenie, argumentowanie,
- porównywanie tekstów, porównywanie różnych tekstów kultury,
- ustny opis innych tekstów kultury.

D. Osiągnięcia ucznia w zakresie mówienia: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- wyraża myśli w sposób jasny i komunikatywny,
- przewiduje skutki wypowiedzi w różnych sytuacjach komunikacyjnych,
- rozpoznaje wartości w utworach literackich, dokonuje oceny,
- w dyskusji wykorzystuje cytaty,
- w kulturalny sposób przedstawia własne zdanie w dyskusji, argumentuje, dowodzi,
- wypowiada się płynnie i poprawnie,
- planuje wypowiedź,
- opisuje własne przeżycia i przeżycia postaci literackich,
- w trakcie omawiania problematyki utworu posługuje się pojęciami i terminami literackimi,
- w sposób kulturalny wygłasza własne sądy,
- odróżnia fakty od opinii,
- dokonuje streszczenia tekstów,
- porównuje różne typy tekstów,
- dostrzega myśl przewodnią tekstu,
- dokonuje intersemiotycznego przekładu treści obrazowych,
- recytuje tekst,
- szanuje rozmówcę i jego zdanie,
- posługuje się w mowie różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji.

E. Sytuacje słuchania:

- słuchanie wypowiedzi kolegów i nauczyciela,
- słuchanie czytania krótkiego tekstu i fragmentów dłuższych tekstów,
- słuchanie podczas dyskusji, wywiadu, rozmowy.

F. Osiągnięcia ucznia w zakresie słuchania: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- potrafi skupić uwagę podczas słuchania,
- szanuje czytającego,
- słucha uważnie wypowiedzi w czasie rozmowy na określony temat,
- słucha uważnie wypowiedzi dyskutantów,
- podczas słuchania dokonuje selekcji informacji.

G. Treści kształcenia w zakresie pisania:

- doskonalenie redagowania dłuższych form wypowiedzi:
 - opowiadanie twórcze i odtwórcze,
 - streszczenie,
 - opis krajobrazu,
 - opis postaci,
 - opis obrazu,
 - opis sytuacji,
 - charakterystyka bezpośrednia i pośrednia,
 - felieton,
 - artykuł.
- redagowanie pism użytkowych:

- notatka,
- ogłoszenie,
- sprawozdanie z lektury, filmu,
- list prywatny, list otwarty,
- dedykacja,
- recenzja,
- głos w dyskusji,
- planowanie wypowiedzi: plan ramowy i plan szczegółowy.

H. Osiągnięcia ucznia w zakresie pisania: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- redaguje opowiadanie twórcze w narracji pierwszoosobowej i trzecioosobowej,
- redaguje streszczenie tekstu, dobierając odpowiednie słownictwo,
- redaguje różne typy opisu: opis krajobrazu, postaci, obrazu, sytuacji, używając wyrazów opisujących,
- zna budowę charakterystyki,
- redaguje charakterystykę bezpośrednią i pośrednią,
- zapisuje wnioski,
- planuje wypowiedź,
- redaguje plan ramowy i szczegółowy,
- redaguje formy użytkowe: list, notatkę, ogłoszenie, dedykację, recenzję, sprawozdanie,
- sporządza notatkę w formie wykresu, tabeli, schematu,
- w każdej z wymienionych form wypowiedzi stosuje odpowiednie słownictwo, poprawnie buduje zdania pojedyncze i złożone,
- dokonuje poprawy błędów, parafrazuje teksty własne i cudze oraz przekształca je stylistycznie,
- charakteryzując postać rzeczywistą lub literacką, nie krytykuje jej i nie obraża,
- posługuje się różnymi odmianami polszczyzny.

I. Treści kształcenia w zakresie nauki o języku:

Utrwalenie wiadomości z klasy pierwszej:

- budowa zdania pojedynczego; części zdania: podmiot, orzeczenie, przydawka, dopełnienie, okolicznik; typy okoliczników: miejsca, czasu, sposobu, celu, przyczyny, warunku, przyzwolenia,

Funkcja części mowy w zdaniu:

- zdania złożone podrzędnie: podmiotowe, orzecznikowe, przydawkowe, dopełnieniowe, okolicznikowe,
- wskaźniki zespolenia w zdaniach złożonych podrzędnie,
- imiesłowowy równoważnik zdań,
- interpunkcja w zdaniu złożonym podrzędnie,
- frazeologia w języku literatury i języku codziennej komunikacji; językowe mody,
- wyrazy podstawowe i pochodne, wyrazy niepodzielne i podzielne słotwórczo,
- podstawa słotwórcza i formant,
- różne sposoby tworzenia nowych wyrazów za pomocą przyrostków, przedrostków, wrostków, zera morfologicznego,

- wymiana samogłoskowa i spółgłoskowa w wyrazach pochodnych,
- tworzenie zdrobnień i zgrubień za pomocą odpowiednich formantów,
- pisownia przedrostków: *z-*, *s-*, *wz-*, *ws-*, *wes-*,
- pisownia zakończeń: *-dztwo*, *-dzki*, *-ctwo*, *-cki*, *-stwo*, *-ski*,
- rodzina wyrazów, rdzeń i oboczność rdzenia; wyrazy pokrewne,
- wyrazy pochodne od dwóch wyrazów podstawowych: złożenia, zrosty,
- wyrazy złożone; pisownia wyrazów złożonych,
- skróty i skrótowce; rodzaje skrótowców,
- pisownia skrótów, skrótowców,
- odmiana skrótowców,
- treść i zakres wyrazu,
- podstawowe wiadomości z fonetyki: głoski dźwięczne i bezdźwięczne, głoski ustne i nosowe, głoski twarde i miękkie,
- upodobnienie pod względem dźwięczności: postępowe i wsteczne,
- upodobnienia międzywyrazowe,
- uproszczenia grup spółgłoskowych,
- utrata dźwięczności w wygłosie,
- pisownia i wymowa grup spółgłoskowych,
- styl wypowiedzi (potoczny, urzędowy, naukowy, artystyczny).

J. Osiągnięcia ucznia w zakresie nauki o języku: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- buduje poprawnie zdanie pojedyncze,
- rozpoznaje części zdania,
- stosuje w wypowiedzi zdania złożone podrzędnie,
- dokonuje analizy składniowej zdań złożonych podrzędnie,
- stosuje odpowiednie wskaźniki zespolenia i interpunkcję w zdaniach złożonych podrzędnie,
- zna i stosuje imiesłowowy równoważnik zdania,
- zna i stosuje związki frazeologiczne,
- ma podstawową wiedzę z zakresu słowotwórstwa,
- tworzy wyrazy pochodne od wyrazów podstawowych za pomocą przedrostków, przyrostków, wrostków, zera morfologicznego,
- tworzy zdrobnienia i zgrubienia za pomocą odpowiednich formantów,
- pisze poprawnie przedrostki i przyrostki w wyrazach pochodnych,
- tworzy rodzinę wyrazów, wskazuje rdzeń i oboczności rdzenia,
- dostrzega wartość wzbogacania języka dzięki tworzeniu nowych wyrazów,
- tworzy i zapisuje poprawnie złożenia i zrosty, skróty i skrótowce,
- zna treść i zakres wyrazu,
- ma podstawową wiedzę z fonetyki: rozpoznaje głoski dźwięczne i bezdźwięczne, głoski ustne i nosowe, głoski twarde i miękkie,
- wskazuje w wyrazach upodobnienie pod względem dźwięczności, postępowe i wsteczne, pisze poprawnie wyrazy z upodobnieniem pod względem dźwięczności,
- wskazuje upodobnienia międzywyrazowe,
- zna proces uproszczenia grup spółgłoskowych,
- zapisuje poprawnie wyrazy z utratą dźwięczności w wygłosie,

- zapisuje i wymawia poprawnie wyrazy z grupami spółgłoskowymi,
- potrafi rozpoznać styl wypowiedzi: potoczny, urzędowy, naukowy, artystyczny,
- docenia wartość poprawności języka,
- szanuje język polski.

K. Lektura

Całe utwory i fragmenty w obrębie kręgów tematycznych.

1. Dom

1. Biblia (fragmenty Nowego Testamentu, przypowieść: *Syn marnotrawny*)
2. M. Rej, *Żywoć człowieka pocziwego* (fragmenty)
3. M. Konopnicka, *Pieśń o domu*
4. A. Mickiewicz, *Inwokacja (Pan Tadeusz, fragmenty)*
5. C. Norwid, *Moja piosnka II, Pielgrzym*
6. E. Stachura, *Pieśń na wyjście*
7. J. Iwaszkiewicz, *Notatki 1939–1945*

2. Rodzina

1. I. Krasicki, *Żona modna*
2. S. Mrożek, *Męczeństwo Piotra Oheya*
3. J. Kochanowski, *Treny* (Tren V, VII, VIII, XIX albo *Sen*)
4. B. Leśmian, *Urszula Kochanowska*
5. W. Broniewski, *Brzoza, Firanka*
6. M. Samozwaniec, *Maria i Magdalena*
7. Christiane F., *My, dzieci z dworca ZOO*

3. Co mogę, co muszę

1. Biblia (fragmenty Nowego Testamentu, przypowieści: *O miłosiernym samarytaninie, O siewcy*)
2. J. Tischner, *O odpowiedzialności* (fragmenty książki *Wobec wartości*)
3. J. Kochanowski, *Serce roście*
4. N. H. Kleinbaum, *Stowarzyszenie umarłych poetów*
5. U. Eco, *Drugie zapiski na pudełku od zapalek* (fragmenty)
6. J. Brodski, *Piosenka o Bośni*

4. Patriotyzm

1. I. Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*
2. A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz* (fragmenty)
3. J. Słowacki, *Testament mój*
4. A. Mickiewicz, *Reduta Ordona*
5. M. Konopnicka, *Rota*
6. Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość* (fragmenty)

5. Jak żyć

1. J. Liebert, *Uczę się ciebie, człowieku*
2. Seneka, *O życiu szczęśliwym* (fragmenty dialogu)
3. J. Parandowski, *Prometeusz, Syzyf*
4. J. Twardowski, **** (Święty Franciszku)*
5. Księga Koheleta (Stary Testament, fragmenty)
6. T. Różewicz, *List do ludożerców*

7. B. Dylan, *Odpowie ci wiatr*
8. Z. Herbert, *Pan Cogito o kuszeniu Spinozy*
9. S. Sojka, *Tolerancja*
10. *Desiderata*

6. W świecie kultury

1. K. I. Gałczyński, *Małe kina*
2. B. Michałek, *Film – sztuka w ewolucji* (fragmenty)
3. K. Fertacz, *Początki kina*
4. A. Rytel, *Duże jest piękne?*
5. P. Sarzyński, *Sztuka klikania. Wirtualne strony kulturalne*

7. W świecie lektur

1. Życiowy pielgrzym – H. Sienkiewicz, *Latarnik*
2. Młodość w czasach zaborów – S. Żeromski, *Szyfowe prace*
3. Komedia charakterów – Molière, *Skąpiec*
4. Święta cudów – Ch. Dickens, *Opowieść wigilijna*
5. Walka człowieka – E. Hemingway, *Stary człowiek i morze*
6. Pięknie umierać i pięknie żyć – A. Kamiński, *Kamienie na szaniec*

L. Pojęcia wprowadzane w związku z omawianymi zagadnieniami

epikureizm, stereotyp, stoicyzm, pacyfizm, franciszkanin, franciszkanizm, prometeizm, prometejski, tolerancja, tytan, słownik, leksykon, żywa pagina, indeks (skorowidz), odsyłacz, link, antologia

KLASA 3

A. Treści nauczania w zakresie czytania różnych tekstów kultury:

- doskonalenie techniki czytania,
- czytanie literatury pięknej: fragmenty Biblii, mity, teksty staropolskie i współczesne wielkich światowych, europejskich i polskich twórców, teksty realistyczne i fantastyczne, literatura *science fiction*, liryka refleksyjna, patriotyczna, erotyczna, literatura popularnonaukowa, publicystyczna, dokumentalna, teksty źródłowe, biografia,
- posługiwanie się pojęciami z teorii literatury (jak w klasach poprzednich, a ponadto: ballada, parafraza, przesłanie, tragedia, aluzja literacka, antyteza, dramat, groteska, absurd, karykatura, liryka bezpośrednia, liryka pośrednia, liryka osobista, liryka opisowa, sonet, aluzja literacka, dramat antyczny, dramat szekspirowski),
- czytanie innych tekstów kultury: ikona, obraz, rzeźba, teatr, film, reklama, muzyka, Internet,
- posługiwanie się pojęciami: prasa, radio, telewizja, Internet, informacja prasowa, news, reklama, gatunki informacyjne (sygnał, flesz, sprawozdanie, depeza agencyjna, reportaż, wywiad), gatunki publicystyczne (artykuł, felieton, dziennik),
- dostrzeganie i komentowanie swoistych właściwości poznawanych tekstów literackich i innych tekstów kultury oraz określanie funkcji zaobserwowanych środków wyrazu,
- korzystanie z różnych źródeł informacji.

B. Osiągnięcia ucznia w zakresie czytania różnych tekstów kultury: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- czyta głośno i płynnie różne teksty językowe, z odpowiednią dykcją, intonacją, akcentowaniem,
- wybiera informacje z różnych tekstów,
- dokonuje samodzielnie interpretacji tekstów literackich, poetyckich, popularnonaukowych, publicystycznych, prasy,
- określa charakter tekstu,
- określa gatunek literacki po przeczytaniu znaczącego fragmentu tekstu,
- dokonuje samodzielnie analizy tekstu poetyckiego,
- określa temat tekstu, jego problematykę, przesłanie,
- odczytuje przenośnie, symbole, alegorię w tekstach literackich,
- dostrzega związki utworu z biografią autora, epoką literacką, tłem historycznym,
- rozróżnia rodzaje i gatunki literackie,
- rozróżnia w tekście środki stylistyczne i ich funkcje,
- wskazuje w tekście typy podmiotu lirycznego, typy narracji,
- dostrzega uniwersalność doświadczeń, przemyśleń, uczuć i aspiracji wpisanych w dzieła z różnych okresów i kręgów kulturowych,
- opisuje obraz, posługując się odpowiednim słownictwem,
- zna język teatru, filmu, reklamy i posługuje się nim,

- dostrzega wartość tekstów kultury w życiu współczesnego człowieka,
- szanuje literaturę rodzimą, światową i inne dobra kultury,
- korzysta z różnych źródeł informacji,
- interesuje się literaturą i kulturą.

C. Treści kształcenia w zakresie mówienia:

- analogicznie jak w klasach młodszych doskonalenie mówienia: estetyka wypowiedzi jednozdaniowej i wielozdaniowej: opowiadanie, charakteryzowanie, dyskutowanie, opisywanie przeżyć, streszczenie, referowanie, prezentacja, redagowanie pytań, odpowiadanie na pytania, wygłaszanie tekstów z pamięci,
- kultura wypowiedzi,
- dostosowanie sposobu wypowiedzi do sytuacji komunikacyjnej,
- uzasadnianie własnego zdania, argumentowanie, wnioskowanie, opiniowanie, ocenianie,
- ustna analiza i interpretacja tekstu,
- dowodzenie,
- porównywanie tekstów literackich z innymi tekstami kultury.

D. Osiągnięcia ucznia w zakresie mówienia: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- wyraża własne myśli w sposób jasny i komunikatywny,
- mówi na temat,
- w sposób kulturalny wyraża własne sądy, poglądy, opinie,
- potrafi komunikować się w różnych sytuacjach komunikacyjnych,
- zna czynniki sprzyjające dobrej komunikacji,
- zna i rozpoznaje bariery w komunikacji,
- planuje wypowiedź i opowiada według planu,
- opisuje przeżycia bohaterów, uzasadnia i ocenia ich postępowanie,
- charakteryzuje postać rzeczywistą i literacką,
- odróżnia fakty od opinii,
- dyskutuje kulturalnie,
- w dyskusji powołuje się na opinie innych ludzi, stosuje cytaty,
- dostosowuje słownictwo do formy wypowiedzi,
- wzbogaca własne słownictwo, dba o poprawność wypowiedzi,
- streszcza teksty, interpretuje, analizuje,
- określa myśl przewodnią tekstu, jego temat, problematykę, przesłanie,
- porównuje różne teksty kultury, posługując się językiem opisu tekstu literackiego, obrazu, filmu, teatru, rzeźby, muzyki,
- recytuje tekst,
- szanuje rozmówcę, słuchacza,
- dostrzega wartość komunikowania się z różnymi rozmówcami.

E. Sytuacje słuchania

- analogicznie jak w klasach młodszych, a ponadto:
 - słuchanie wypowiedzi wykładowców, polityków, uczonych, aktorów,
 - słuchanie podczas debaty,
 - słuchanie przewodników w muzeum.

F. Osiągnięcia ucznia w zakresie słuchania: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- słucha z uwagą i ze zrozumieniem,
- w trakcie słuchania zadaje pytania w celu okazania zainteresowania tematem,
- słucha ze zrozumieniem wypowiedzi dyskusyjnych,
- szanuje rozmówców i ich zdanie.

G. Treści kształcenia w zakresie pisania:

- doskonalenie umiejętności redagowania dłuższych form wypowiedzi poznanych w klasach młodszych,
- redagowanie rozprawki, recenzji, reportażu, felietonu, dziennika, pamiętnika, pytań do wywiadu,
- redagowanie pism użytkowych: notatka prasowa, depesza agencyjna, tekst reklamowy, podanie, życiorys, CV, list motywacyjny,
- dbałość o poprawność i spójność tekstu oraz estetykę zapisu.

H. Osiągnięcia ucznia w zakresie pisania: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- zamyka myśl w obrębie zdania,
- wyraża myśli w sposób jasny i komunikatywny,
- pisze na temat,
- w pracy zamieszcza cytaty,
- planuje wypowiedź,
- redagując rozprawkę, argumentuje, ocenia, wnioskuje,
- stosuje odpowiednie słownictwo,
- stosuje poprawnie znaki interpunkcyjne,
- dba o bogactwo języka,
- dba o estetykę pracy pisemnej, uwzględnia akapity, marginesy,
- redaguje pisma użytkowe, docenia ich wartość komunikacyjną,
- docenia wartość języka pisanego,
- dostrzega wpływ e-maili, wiadomości sms na składnię języka polskiego.

I. Treści kształcenia w zakresie nauki o języku:

- utrwalenie wiadomości z klas młodszych,
- wypowiedzenie wielokrotnie złożone,
- słownictwo, interpunkcja związane z rozprawką,
- interpunkcja w wypowiedzeniu wielokrotnie złożonym,
- interpunkcja: średnik, nawias,
- mowa zależna i niezależna,
- słowotwórstwo:
 - nazwy miejscowe; nazwy własne miast; odmiana nazw miejscowych,
 - tworzenie przymiotników od nazw własnych; pisownia tego typu przymiotników,
 - nazwy mieszkańców państw, regionów, miast,
 - nazwy osobowe; pisownia przymiotników utworzonych od rzeczowników własnych osobowych,
 - nazwiska żon, córek, małżeństw,

- odmiana nazwisk,
- nazwy stowarzyszeń,
- synonimy, antonimy,
- zapożyczenia, pisownia wyrazów zapożyczonych,
- związki frazeologiczne: wyrażenia, zwroty, frazy,
- akcent, intonacja,
- akcentowanie czasowników w czasie przeszłym i w trybie przypuszczającym,
- akcent zdaniowy,
- zróżnicowanie słownictwa (archaizmy, dialektyzmy, neologizmy, eufemizmy).

J. Osiągnięcia ucznia w zakresie nauki o języku: wiedza, umiejętności, postawy

Uczeń:

- poprawnie buduje i stosuje wszystkie typy wypowiedzi,
- rozpoznaje w tekście zdania złożone współrzędnie i podrzędnie,
- rozpoznaje w tekście wypowiedzenia wielokrotnie złożone,
- rozpoznaje konstrukcję z imiesłowowym równoważnikiem zdania,
- buduje zdania złożone współrzędnie, podrzędnie, zdania wieloczłonowe, imiesłowowy równoważnik zdania,
- zna i stosuje słownictwo charakterystyczne dla rozprawki,
- stosuje odpowiednią interpunkcję w rozprawce i w innych formach wypowiedzi pisemnej,
- poprawnie stosuje średnik, nawias,
- rozpoznaje w tekście mowę zależną i niezależną,
- zamienia mowę niezależną na mowę zależną i odwrotnie,
- zapisuje poprawnie nazwy własne miast, państw,
- tworzy przymiotniki od nazw własnych,
- zapisuje poprawnie nazwy mieszkańców państw, regionów, miast,
- zapisuje poprawnie nazwiska żon, córek, małżeństw,
- zapisuje poprawnie nazwy stowarzyszeń,
- tworzy synonimy, antonimy i stosuje je w wypowiedzi pisemnej,
- zna i poprawnie pisze zapożyczenia,
- zna i stosuje w wypowiedzi ustnej i pisemnej związki frazeologiczne, rozróżnia: wyrażenia, zwroty, frazy,
- docenia wartość związków frazeologicznych w języku polskim,
- zna pochodzenie związków frazeologicznych,
- zna zasady akcentowania w języku polskim i stosuje je w języku mówionym,
- uwzględnia w wypowiedzi ustnej i podczas czytania akcent zdaniowy,
- rozpoznaje archaizmy, dialektyzmy, neologizmy, eufemizmy.

K. Lektura

Całe utwory i fragmenty w obrębie kręgów tematycznych.

1. Jak żyć?

1. L. Kołakowski, *O tolerancji* (fragmenty książki *Mini-wykłady o maxi sprawach*)
2. J. Twardowski, *Oda do rozpacz*
3. Cz. Miłosz, *Piosenka o końcu świata, Który skrzywdziłeś, Wiara, Nadzieja*,
4. Z. Herbert, *Przesłanie Pana Cogito*
5. P. Coelho, *Alchemik* (fragmenty)

6. S. Mrozek, *Lew*
7. N. Tannenbaum, *Modlitwa o wschodzie słońca*
8. A. Mickiewicz, *Świtezianka*
9. I. B. Singer, *Korespondent* (fragment opowiadania)

2. W co wierzę – nieustanne wybory

1. J. Parandowski, *Dzieje rodu Labdakidów* (fragment *Mitologii*)
2. Arystoteles, *O tragedii* (fragmenty *Poetyki*)
3. T. Różewicz, *Prawa i obowiązki*
4. J. Olczak-Ronikier, *W ogrodzie pamięci* (fragmenty)
5. G. Pauszer-Klonowska, *Dziedziczka Ludwinowa* (fragment powieści *Pani Eliza*)
6. J. Gaarder, *Człowiek skazany jest na to, by być wolnym* (fragment książki *Świat Zofii*)

3. Uczucia

1. W. Szekspir, *Romeo i Julia*
2. C. Norwid, *W Weronie*
3. J. Kofta, *Co to jest miłość*
4. B. Prus, *Kamizelka*
5. J. Parandowski, *Orfeusz i Eurydyka* (fragment *Mitologii*)
6. B. Leśmian, *W malinowym chruśniaku*
7. A. Morsztyn, *Do trupa*
8. L. Staff, *Więc można kochać*
9. J. Tuwim, *Przy okrągłym stole*
10. K. Wierzyński, *Usta twe mnie całują*
11. D. Goleman, *Po co nam emocje* (fragment rozprawy *Inteligencja emocjonalna*)

4. Zachwyt nad życiem, przyrodą, sztuką

1. W. Szymborska, *Nic dwa razy, Niektórzy lubią poezję*
2. L. Staff, *Wysokie drzewa*
3. K. Iłakowiczówna, *Noc*
4. K. Wierzyński, *Match footballowy*
5. M. Białoszewski, *Namuzowywanie, Ach, gdyby...*
6. J. Twardowski, *O wróblu, Mrówko...*
7. S. Lem, *Dzienniki gwiazdowe* (fragmenty)
8. S. Mrozek, *Wesele w Atomicach* lub inne opowiadanie
9. J. Twardowski, *Budzić nadzieję. Abecadło dziewięćdziesięciolatka* (fragmenty)

5. W świecie kultury – telewizja, radio, prasa

1. Wybrane tytuły prasowe, reprezentujące różne gatunki informacyjne, publicystyczne
2. K. Zanussi, *Telewizja i my* (fragmenty wywiadu)

Rozdział 6. W świecie lektur

1. Bohaterowie czasów wojny – M. Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*
2. Rywalizacja siostr – J. Stowacki, *Balladyna*
3. Konflikt tragiczny – Sofokles, *Antygona*
4. Buntownik bez powodu? – J. Salinger, *Buszujący w zbożu*
5. Czas i przestrzeń – przekraczanie granic – R. Kapuściński, *Podróże z Herodem*
6. Być człowiekiem w czasach pogardy – I. Fink, *Odptywający ogród* (wybrane opowiadanie)

L. Pojęcia wprowadzane w związku z omawianymi zagadnieniami

alibi, impresja, konformizm, oportunizm, apoteoza, gloryfikacja, idealizacja, chronologia, absurd, paradoks

IV. Terminy i pojęcia, źródła informacji

Terminy i pojęcia

- A. adaptacja, adresat, akcja, alegoria, anafora, animizacja, antologia, antyteza, apostrofa, archaizm, autobiografia,
- B. bajka, ballada, baśń, Biblia, bibliografia, biografia, bohater pierwszoplanowy, bohater drugoplanowy,
- C. chronologia zdarzeń, charakterystyka bezpośrednia i pośrednia, cytat, czas akcji,
- D. dialog, dialekt, dialektyzm, dramat, dramaturg, dzieje, dziennik,
- E. ekspresja twórcza, elegia, epika, epilog, epitet, epikureizm, epitafium, epizod, epopeja, etymologia,
- F. fabuła, fantastyka, felieton, fikcja, film biograficzny, film dokumentalny, fotografia dokumentalna, franciszkanizm, frazeologia,
- G. gatunki literackie, geneza, groteska,
- H. hipoteza, heroizm, heros, horror, hymn,
- I. idiom, inwokacja, ironia,
- K. kolaż, kompozycja obrazu, kody ikoniczne, kody symboliczne, kontrast, komunikacja realna, komunikacja wirtualna, komunikat, kompozycja utworu, Księga Rodzaju, kompozycja trójdzielna, komedia, komizm słowny, komizm sytuacyjny, komunikat medialny,
- L. labirynt, liryk, liryka, literatura faktu, list otwarty, list prywatny, list motywacyjny, list urzędowy, lektura,
- M. motyw dynamiczny, motyw statyczny, monolog liryczny, metafora, morał, miejsce akcji, muzyczność poezji, mit, melodramat,
- N. notatka, narracja, typy narracji, neologizm, nowela,
- O. osoba mówiąca w wierszu, oda, obrazowanie realistyczne, obraz poetycki, opowiadanie, opowieść, opowiadanie twórcze, opowiadanie odtwórcze, opis postaci, opis obrazu, opis przedmiotu, opis przeżyć,
- P. podtytuł, pamiętnik, przypowieść, podmiot liryczny, porównanie, przenośnia, przerzutnia, powtórzenie, pytanie retoryczne, peryfrazą, postać literacka, plany filmowe, prometeizm, perswazja, patos, postać epizodyczna, powieść fantasy, personifikacja, przysłowie, puenta, plan czasowy, plan ramowy, plan szczegółowy, powieść, przestrzeń w utworze, prolog, przypisy, pieśń, podanie, proza, poeta, pean, prozaik, publicysta,
- R. rym, rytm, rym wewnętrzny, rym zewnętrzny, reklama, rodzaje literackie, retrospekcja, realizm, rozprawka,

S. strofa, symbol, sytuacja liryczna, sprawozdanie, scenariusz filmowy, stylizacja, satyra, spektakl, sentencja, stereotyp, stoik, sonet, *science fiction*,
T. tekst, tekst perswazyjny, tekst realistyczny, tekst literacki, tekst popularnonaukowy, temat utworu, tragedia, tytuł, thriller, teatr, teatr telewizyj, topos, tren,
U. układ przyczynowo-skutkowy, układ rymów, uosobienie,
W. wers, wersyfikacja, wątki w utworze, wiersz sylabiczny, wiersz wolny,
Z. zdarzenie, zwrotka.
Terminy i pojęcia są zawarte w podręcznikach i w ćwiczeniach, które stanowią obudowę programu.

Źródła informacji

- Słownik ortograficzny,
- Słownik języka polskiego,
- Słownik wyrazów obcych,
- Słownik poprawnej polszczyzny,
- Słownik wyrazów bliskoznacznych,
- Słownik wyrazów przeciwstawnych,
- Słownik frazeologiczny,
- Słownik synonimów,
- Słownik terminów literackich,
- Słownik mitów i tradycji kultury,
- Leksykon polskich pisarzy współczesnych,
- Szkolny słownik nauki o języku,
- encyklopedie, leksykony,
- przewodniki, albumy,
- encyklopedia multimedialna,
- Internet.

V. Osiągnięcia absolwenta gimnazjum

Po trzech latach nauki uczeń:

- czyta ze zrozumieniem teksty na poziomie dosłownym, przenośnym i symbolicznym,
- selekcjonuje informacje,
- interpretuje i analizuje tekst,
- dokonuje oceny tekstu,
- czyta teksty literackie, popularnonaukowe, dokumentalne, biograficzne, prasę, odbiera obraz, rzeźbę, film, teatr, reklamę,
- czyta głośno, biegle, z odpowiednią intonacją,
- rozumie związki dzieła z autorem i czasem historycznym,
- mówi poprawnie, z odpowiednią dykcją, intonacją, stosując adekwatne do wypowiedzi słownictwo,
- mówi na temat, zgodnie z własnym planem wypowiedzi,
- posługuje się różnymi odmianami polszczyzny, w zależności od sytuacji mówienia,
- uczestniczy w dyskusji i kieruje jej przebiegiem,
- wyraża swój punkt widzenia, argumentuje, wnioskuje, opiniuje,
- słucha uważnie, aktywnie, selekcjonując informacje, krytycznie oceniając wysłuchany tekst, wypowiedź ustną,
- pisze poprawnie ortograficznie, językowo, stylistycznie,
- pisze różne teksty na temat, spójne, estetyczne,
- osiąga podstawową wiedzę na temat języka i umiejętnie stosuje ją w praktyce,
- jest człowiekiem kulturalnym, szanuje rodzinę, przyjaciół, środowisko lokalne, kulturę narodową i obcą,
- jest tolerancyjny,
- uznaje takie wartości jak dobro, prawda, piękno, szacunek, przyjaźń, miłość, dumę narodową,
- docenia wartość kultury i aktywnie w niej uczestniczy,
- docenia wartość książki.

VI. Procedury osiągnięcia celów

Aby uczeń zdobywał polonistyczne i ponadprzedmiotowe umiejętności, należy stworzyć mu warunki do pracy indywidualnej, zespołowej, w małych grupach. Większy nacisk należy położyć na twórcze rozwiązywanie zadań. W tym celu nauczyciel powinien stosować aktywizujące metody nauczania takie, jak:

- dyskusja,
- metoda projektu,
- debata,
- drama.

Opis metod

Dyskusja – to metoda planowania, organizowania i oceniania własnej nauki. Rola nauczyciela polega na przedstawieniu problemu i kontrolowaniu przebiegu dyskusji. Zadaniem uczniów jest uważne słuchanie wypowiedzi koleżanek i kolegów oraz kulturalne uczestniczenie w dyskusji. [Dyskusję można wykorzystać na przykład przy realizacji tematów: „Czy kłamstwo może być usprawiedliwione? (B. Prus *Kamizelka*)”, „Czy lubimy poezję? (W. Szymborska *Niektórzy lubią poezję*)”].

Metoda projektu – jest stosowana zarówno w pracy wychowawczej, jak i dydaktycznej. Uczniowie samodzielnie realizują duże zadania, obszerniejsze niż praca domowa, w okresie 3–6 tygodni. Nauczyciel wspólnie z uczniami określa ramy projektu. Celem tej metody jest: kształtowanie umiejętności planowania i organizacji własnej pracy uczniów, zbieranie i selekcjonowanie informacji, rozwiązywanie problemów, praca w grupie, podejmowanie decyzji, ocenianie, komunikowanie się.

Pracując metodą projektu, uczniowie zdobywają wiedzę przez doświadczenie. W wyniku realizacji projektu może powstać wystawa, album, wywiad, opowiadanie, film.

Efektom działań zaplanowanych w projekcie może być ochrona zabytków, przewodnik po mieście, zbiór poezji ludowej z tego terenu. [Przykładowe tematy, które można realizować metodą projektu, to: „Geneza teatru antycznego”, „Media we współczesnym świecie i ich funkcje”].

Debata – trudniejsza forma prowadzenia rozmowy na poważne tematy. Podczas debaty uczestnicy mogą zmienić zdanie pod wpływem mocniejszych argumentów przeciwnika. Uczniowie powinni mieć świadomość, że celem debaty jest znalezienie najlepszego rozwiązania dla wspólnego problemu, a nie wyłonienie zwycięzców i pokonanych. [Debatę można wykorzystać, realizując takie tematy, jak: „Żyj w zgodzie z naturą, a będziesz szczęśliwy – doradza Seneka”, „Czy pieniądze dają szczęście? (Ch. Dickens *Opowieść wigilijna*)”].

Drama – to metoda rozwijania sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań. Służy ona rozumieniu i interpretacji tekstów literackich, wydarzeń historycznych, rozwiązywaniu problemów wychowawczych. Ma zastosowanie w praktycznym ćwiczeniu umiejętności społecznych takich jak: negocjowanie, podejmowanie decyzji, komunikowanie się. Uczniowie uczą się przez doświadczenie i przeżywanie. Wchodzą w role i rozwiązują problemy bohaterów literackich, postaci społecznych, np. dziecka odrzuczonego, narkomanii, braku tolerancji. [Przykładowe tematy, które można realizować metodą dramy: „Zabawa w teatr – inscenizujemy wybrane fragmenty II części *Dziadów* A. Mickiewicza”, „Postawa wobec cierpienia – J. Kochanowski *Treny*”].

Mówiąc o aktywizujących metodach nauczania, należy zwrócić uwagę na takie działania uczniów, które aktywizują ciało i umysł. Dlatego też nauczyciel organizuje tak proces uczenia, aby uczeń wykorzystywał na jednej lekcji wyobraźnię, zmysły, ruch, słowo, intelekt. Ponadto proponuje się wykład, pogadankę, pracę z tekstem literackim metodą ćwiczeń.

Ważne jest, aby uczeń skupił uwagę na zadaniu i samodzielnie je rozwiązał. Dobrą formą pracy jest praca w małych grupach. Należy jednak pamiętać, że na każdej lekcji uczniowie winni pracować naprzemiennie – indywidualnie, w małych grupach, zespołowo, z zachowaniem równowagi tych trzech form pracy.

Warto zmieniać metody, formy, urozmaicać proces nauczania, gdyż najlepsza metoda przestanie być skuteczna, jeżeli jest jedyną metodą stosowaną w danym zespole uczniów.

W związku z tym, że podstawowym zadaniem współczesnej szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie, program ten zwraca uwagę na samokształcenie.

W czasie trzech lat nauki w gimnazjum uczeń:

- uczy się organizacji własnej pracy, planowania działań, bierze odpowiedzialność za realizację zadań i ich wyniki,
- samodzielnie pracuje z książką, zna jej układ, spis treści, odsyłacze, przypisy,
- sporządza bibliografię,
- korzysta z katalogów w bibliotece,
- korzysta ze słowników, z Internetu,
- samodzielnie gromadzi i selekcjonuje informacje na określony temat,
- sporządza bibliografię,
- sporządza różnego typu notatki,
- czyta na trzech poziomach rozumienia tekstu,
- korzysta z dóbr kultury: film, teatr, radio, telewizja, prasa, muzea,
- organizuje wystawy.

Aby uczeń pracował samodzielnie i zdobywał powyższe umiejętności, program proponuje model lekcji zaprojektowany przez „Program Kreator”, mianowicie:

1. Zaangażowanie.
2. Badanie.
3. Przekształcanie.
4. Sprawozdanie.
5. Refleksja.
6. Informacja zwrotna.

Etap **zaangażowania** to czas na przedstawienie celu lekcji, zainteresowanie ucznia tematem lekcji, ćwiczenia skupiające uwagę ucznia lub rozluźniające jego ciało i umysł.

Badanie. Po pierwszym etapie pracy, czyli po zaangażowaniu nauczyciel proponuje uczniom zadanie do indywidualnego lub grupowego rozwiązania. Uczniowie rozwiązują zadanie i stosują je w nowej sytuacji dydaktycznej, czyli **przekształcają**. Następnie **zdają sprawozdanie** z wykonania zadania (jedna osoba z grupy).

Refleksja to czas na rozmowę, dyskusję na temat, czy udało się rozwiązać zadanie, problem, jakimi metodami, określenie, co jest ważniejsze w rozwiązywaniu zadania: wynik czy proces. **Informacja zwrotna** jest ważnym etapem lekcji. Pozwala zdiagnozować ucznia, czego się nauczył, czego nie, czy metoda była skuteczna, co trzeba zmienić na kolejnej lekcji, co powtórzyć. Często stosowaną formą informacji zwrotnej na lekcjach języka polskiego jest niedokończone zdanie, na przykład: *Na lekcji nauczyłam (-em) się...*, *Lekcja uświadomiła mi...*, *Lekcja była jak...*, *Jestem tolerancyjny, ponieważ...*, *Rozumiem motywy postępowania bohatera, ponieważ...*. Informacji zwrotnej udziela też nauczyciel uczniowi: informuje, czego uczeń się nauczył, czego jeszcze powinien się nauczyć, jakie umiejętności rozwijać, jakie postawy kształcić.

Na każdej lekcji języka polskiego kształcenie literackie powinno łączyć się z kształceniem umiejętności wypowiedzania się oraz z nauką o języku, ortografią i interpunkcją w ramach integracji wewnątrzprogramowej. Ważne jest, by nauczyciel łączył też treści polonistyczne z treściami programu historii, sztuki, a także z treściami ścieżek edukacyjnych zapisanych w podstawie programowej kształcenia ogólnego na tym etapie kształcenia.

Aby program został zrealizowany, nauczyciel powinien dobrze zaplanować pracę z uczniem przy pomocy planu wynikowego. Nauczyciel ma prawo zgodnie z *Rozporządzeniem o wyborze programów i podręczników...* zmodyfikować program, dostosować go do potrzeb ucznia i szkoły zarówno pod względem doboru treści, jak i kształcenia umiejętności, pod warunkiem że treści i osiągnięcia zapisane w podstawie programowej i uwzględnione w programie zostaną zrealizowane.

VII. Metody oceniania osiągnięć ucznia

W realizacji programu proponuje się ocenianie kształtujące. Jego istotą jest rozpoznanie przez nauczyciela poziomu postępów i umiejętności ucznia w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i realizowanego programu.

Zanim nauczyciel oceni postępy uczniów, określa cele lekcji tak, aby były one jasne i przystępne dla ucznia. Na początku lekcji informuje uczniów o tym, które zadania i ćwiczenia oraz w jaki sposób i na jakim poziomie wymagań będą oceniane. Może on oceniać te treści, które zostały podane i umiejętności, które były ćwiczone na lekcji. Pod koniec zajęć uczniowie udzielają indywidualnie lub zbiorowo informacji zwrotnej, z której wynika, czy cel lekcji został osiągnięty.

W programie nie ma podziału umiejętności na podstawowe i ponadpodstawowe. Podział ten zostanie uwzględniony w planie wynikowym, opracowanym jako obudowa dydaktyczna do programu i podręczników. Aby sprawdzić, czy uczeń osiągnął umiejętności i wiedzę przewidziane w klasach I–III, należy przygotować narzędzia pomiaru, na przykład kryteria oceny dłuższych form wypowiedzi pisemnych, czytania, mówienia, recytacji, umiejętności językowych, poprawności ortograficznej, słuchania, itp.

Sprawdziany i testy sprawdzające muszą zawierać zadania na 4 poziomach wymagań: koniecznym, podstawowym, rozszerzającym i dopełniającym. Zadania na poziomie podstawowym winny stanowić około 50% wszystkich zadań.

Poziom wymagań wykraczający, zgodnie z rozporządzeniem w sprawie oceniania, jest przewidziany dla uczniów wybitnych, którzy wykonują zadania przewidziane na wyższym poziomie nauczania.

W programie proponuje się ocenę z języka polskiego za następujące aktywności:

- czytanie ze zrozumieniem,
- wypowiedź ustną,
- dłuższe formy wypowiedzi pisemnej,
- pisma użytkowe,
- poprawne używanie języka,
- recytację.

Po trzech latach nauki:

Uczeń otrzyma ocenę celującą za:

- swobodne wypowiedzianie się na temat tekstu literackiego,
- samodzielne analizowanie i interpretowanie utworu literackiego spoza listy lektur,

- samodzielne pisanie felietonu, eseju,
- bycie laureatem konkursu języka polskiego,
- umiejętność dokonania krytycznej oceny tekstu.

Uczeń otrzyma ocenę bardzo dobrą za:

- biegłe czytanie, z odpowiednią dykcją,
- interpretowanie i analizowanie tekstu literackiego i innych tekstów kultury,
- czytanie tekstów literackich, popularnonaukowych, dokumentalnych, biograficznych,
- poprawne wystawianie się,
- własny styl pisania wypracowań,
- argumentację, wnioskowanie,
- kierowanie dyskusją,
- uważne słuchanie, selekcjonowanie informacji.

Uczeń otrzyma ocenę dobrą za:

- poprawne czytanie z odpowiednim akcentowaniem,
- rozumienie czytanego tekstu, określanie tematu tekstu,
- interpretowanie tekstów poetyckich przy pomocy nauczyciela,
- uczestniczenie w dyskusji,
- pisanie dłuższej formy wypowiedzi i pism użytkowych z nielicznymi błędami językowymi,
- pisanie poprawnie ortograficznie.

Uczeń otrzyma ocenę dostateczną za:

- poprawne czytanie,
- wyszukiwanie informacji w tekście, dokonanie ich selekcji,
- przypisanie utworu odpowiednim autorom,
- pisanie form wypowiedzi według planu,
- wypowiedzanie się na temat,
- docenianie wartości kultury.

Uczeń otrzyma ocenę dopuszczającą za:

- wyszukiwanie informacji w tekście,
- odpowiadanie na pytania,
- posiadanie niewielkiej wiedzy o świecie kultury,
- posługiwanie się ubogim słownictwem,
- małą aktywność podczas rozmowy, dyskusji,
- bierną postawę w grupie.

Nauczyciel powinien przeprowadzić w semestrze dwie prace klasowe, w tym wypracowanie i sprawdzian, albo dwa wypracowania, albo dwa sprawdziany. Ponadto powinny odbyć się dyktanda sprawdzające poziom ortografii i interpunkcji. Wszelkie prace kontrolne winny być poprzedzone ćwiczeniami utrwalającymi umiejętności i wiedzę uczniów. Wskazane są prace kontrolujące różne umiejętności uczniów. Wypracowania należy opatrzyć komentarzem, zawierającym informację o walorach pracy – co uczeń już umie, jakie umiejętności opanował. Ponadto nauczyciel informuje

ucznia, które partie należy poprawić, co uzupełnić. Udziela wskazówek, jak je poprawić i jak należy pracować dalej, aby zdobywać kolejne umiejętności.

Należy zwrócić uwagę, że nauczyciel, stosując ocenianie kształtujące, pomaga uczniowi osiągnąć postawione cele, nauczyć się samokontroli, planowania i odpowiedzialności. Ocena kształtująca nie zawsze udokumentowana jest stopniem jak ocena sumująca.

Oceniając ustne wypowiedzi uczniów, jak prezentacja lektury, udział w dyskusji, technika czytania, rozumienie tekstów, należy zwracać uwagę na sposób wypowiedzi, poprawność językową, dykcję, dobór słownictwa, logikę wypowiedzi.

Ocenie podlega również współpraca w grupie, praca nad projektem.

VIII. Uwagi o realizacji programu

W programie wyodrębniono pięć działów, które dają możliwość kształcenia podstawowych umiejętności polonistycznych, jak czytanie, mówienie, słuchanie, pisanie, nauka o języku. W każdej klasie powtarzają się te same działy, a ponadto zaproponowana jest lektura. Terminy i pojęcia oraz źródła informacji są ułożone w porządku alfabetycznym bez podziału na klasy. W podręcznikach i ćwiczeniach uwzględniono wprowadzenie terminów, pojęć i różnych źródeł informacji w odpowiedniej klasie.

Nauczyciel ma prawo, zgodnie z rozporządzeniem o pisaniu i wyborze programów, przed włączeniem programu do zestawu programów szkolnych zmodyfikować program, dostosować go do potrzeb ucznia i szkoły (programu szkoły, programu wychowawczego), zrezygnować z pewnych treści, nanieść nowe, pod warunkiem że treści i umiejętności zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego zamieszczone w programie zostaną zrealizowane.

W programie nie podaje się kolejności wprowadzania treści i nabywania umiejętności. Nauczyciel ma prawo realizować treści programowe w uzgodnieniu z zespołem nauczycieli przedmiotów humanistycznych wokół tematu przewodniego, na przykład: „Moja szkoła”, „Moje miasto”, „Moja ojczyzna”, „Uniwersalne wartości”. Ważne jest, aby umiejętności wewnątrzprogramowe przenikały się, uzupełniały, dały uczniom możliwość pełnego intelektualnego i emocjonalnego rozwoju. Praktyczne rozwiązania znajdują się w przewodniku metodycznym i planie wynikowym.

Czytanie jako podstawowa i niezbędna w życiu człowieka umiejętność jest zapisane na pierwszym miejscu. Wiadomo, że łączy się ono ściśle z takimi umiejętnościami, jak mówienie i słuchanie. Dlatego na każdej lekcji należy stworzyć sytuację dydaktyczną dającą uczniowi możliwość ćwiczenia czytania, mówienia i nabywania umiejętności słuchania.

Słuchania należy uczyć, tak jak innych umiejętności, w różnych sytuacjach dydaktycznych, na przykład podczas nauki czytania, dyskusowania, relacjonowania. Uważne słuchanie jest warunkiem skutecznego, kulturalnego porozumiewania się w warunkach szkolnych i w dorosłym życiu. Uważne i aktywne słuchanie jest niezbędną umiejętnością i sztuką.

Ucząc umiejętności mówienia, nauczyciel powinien mieć na uwadze, że we współczesnym świecie ludzie częściej posługują się językiem mówionym. Należy więc uczyć mówienia wyraźnym, poprawnym, pięknym, komunikatywnym językiem, należy dążyć do wykształcenia u uczniów ich własnego stylu mówienia. Uczeń po trzech latach nauki w gimnazjum powinien mówić poprawną polszczyzną i dbać o kulturę wypowiedzi. Umiejętność mówienia powinna być ćwiczona systematycznie. Ważne jest, aby wszyscy uczniowie na każdej lekcji ćwiczyli wymowę, akcentowanie, komunikowali się w różnych sytuacjach mówienia, posługiwali się różnymi odmianami polszczyzny, dbali o poprawność języka i kulturę wypowiedzi. Należy więc stworzyć na każdej lekcji sy-

tuację mówienia, stosując symulacje, scenki improwizowane, dyskusję, prezentację lektury, wypowiedzi w roli mówcy, wykładowcy, przewodnika muzeum, recenzenta, krytyka literackiego, znawcy sztuki itp. Naukę mówienia należy łączyć z kształceniem umiejętności wyrażania własnego zdania, opiniowania, argumentowania, wnioskowania, odróżniania faktów i opinii, przedstawiania zdarzeń, oceniania.

Nie mniej ważną umiejętnością od czytania i mówienia jest umiejętność pisania. Ucząc tej umiejętności, nauczyciel powinien zwrócić uwagę przede wszystkim na temat, planowanie, intencję autora, cel, język, estetykę wypowiedzi.

Forma wypowiedzi jest też ważna, ale nie można dążyć tylko do wyćwiczenia formy bez uwzględnienia powyższych umiejętności. W gimnazjum należy ćwiczyć dłuższe formy wypowiedzi, takie jak: opowiadanie, charakterystyka, opis, rozprawka, a także użytkowe formy, jak: list prywatny, list urzędowy, list motywacyjny, notatka, protokół, sprawozdanie, zawiadomienie, zaproszenie, pozdrowienia, życzenia, ogłoszenie, przemówienie.

Podstawą kształcenia umiejętności redagowania różnych form wypowiedzi pisemnych jest umiejętność zamykania myśli w obrębie zdania, składnia zdania pojedynczego, złożonego i innych wypowiedzeń, umiejętne łączenie zdań, aby powstał tekst. Aby osiągnąć ten cel, niezbędne jest kształcenie języka i podstawowa wiedza o języku.

W programie podkreśla się wagę poprawności wypowiedzi pisemnych pod względem ortografii, interpunkcji, języka, stylu, estetyki pisma oraz graficznej organizacji tekstu (światło, akapity, kształt pisma, dzielenie i przenoszenie wyrazów, marginesy).

Należy zauważyć, że nauka o języku wiąże się ściśle z nauką czytania, mówienia, pisania. Na tym etapie kształcenia uczniowie powinni poznać niezbędną wiedzę o języku, która będzie im potrzebna do poprawnego wystawiania się, pisania i nauki języków obcych.

Nauczyciel powinien przewidzieć czas na każdej lekcji na naukę ortografii i interpunkcji. Tylko systematyczny trening ortograficzny przyniesie oczekiwane rezultaty.

Bardzo ważne w realizacji programu jest dobre planowanie pracy na lekcjach języka polskiego. Planując lekcje w ciągu tygodnia, nauczyciel winien uwzględnić przy 5 lekcjach tygodniowo 2 lekcje na ćwiczenia w mówieniu i pisaniu, czytaniu, słuchaniu związane z lekturą, 2 lekcje na ćwiczenia niezwiązane z lekturą, 1 lekcję na kształcenie języka, ortografię, interpunkcję, przy założeniu, że na każdej lekcji są kształcone podstawowe umiejętności, jak czytanie, pisanie, mówienie, słuchanie, w połączeniu z kształceniem języka.

Tylko takie podejście nauczyciela do realizacji programu da gwarancję osiągnięcia przez absolwenta gimnazjum niezbędnych umiejętności i wiedzy.

W celu systematycznego i skutecznego nauczania proponuje się wynikowe planowanie pracy, z uwzględnieniem osiągnięć na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym.

